

Sipirc!

Ezen 'lódulj! takarodj! hordd el magad!' jelentésű indulatszó a MTsz.-beli adatok szerint eredetileg alföldi tájszó volt, de ma már úgylátszik a köznyelvbe is bejutott, mert az ország legkülönfélébb vidékeiről származó műveltebb emberek is ismerik. A DLw. szerint a 'nach der Seite, nach der Quere' jelentésű bajor *schips* ~ *schibes*, osztrák *schibs* tájszónak volna az átvétele. De én ezt a feltevést (bár úgylátszik *Simonyi* helyeselte, I. Nyr. XLIII, 379 jegyz.) nem tartom elfogadhatónak. Nemcsak azért, mert a magyar és német szavak jelentéseit alig lehetne összeegyeztetni (a magyar szó ugyanis indulatszó, a német ellenben határozószó), hanem főleg egy elvi fontosságú ok miatt. Nekem ugyanis már régóta az a meggyőződésem, hogy a mi német jövevényszavaink csakis két forrásból származhatnak. A legutóbbi 100—150 év folyamán átvettek legnagyobb részükben irodalmi úton terjedtek el, mégpedig olyan módon, hogy magyar írók (főleg újságírók) német könyvekben (főleg újságokban) ismerkedtek meg velük s aztán magyar nyelvű könyvekben is (főleg pedig újságokban) használták őket, éspedig vagy eredeti német alakjukban, vagy (ha a szó latin eredetűnek látszott) latinosított alakban. A többiek azonban az én véleményem szerint egytől-egyig a magyarországi városok német polgársága útján terjedtek el, mégpedig olyan módon, hogy a velük együtt (pl. Pozsonyban, Sopronban, Budán, Kolozsvárott stb.) lakó magyar polgárok vették át tőlük e szavakat s az ő közvetítésükkel terjedtek el aztán ezek lassanként az egész magyar nyelvterületen. Azt a feltevést, hogy német jövevényszavaink hazai német falukban lakó földművelő német parasztoktól is kerülhettek volna a mi nyelvünkbe, teljességgel elfogadhatatlannak tartom, mert ezek a németek szinte soha sem érintkeztek magyarokkal; se magyar parasztokkal, se magyar urakkal. De még ennél is elfogadhatatlanabbnak tartom azt a feltevést, hogy egy valamikor a magyar Alföldön járt bajor vagy osztrák paraszt hagyhatta volna ott az ő anyanyelvjársának egyik (a magyarországi németség nyelvében teljesen ismeretlen) német tájszavát, vagy akár ennek az ellenkezőjét, hogy egy valamikor a bajor vagy osztrák Alpeselek vidékén járt alföldi magyar paraszt hozhatott volna onnan magával egy német tájszót, melyet aztán tőle egyre többen megtanultak. Nem. Erről szó sem lehet.

De ha *sipirc!* szavunk, amely régebben kétségtelenül alföldi tájszó volt, nem lehet e bajor vagy osztrák tájszó átvétele, akkor vajjon milyen eredetű?

Én azt hiszem, hogy nem egyéb, mint a macskakergetéssel kapcsolatos *sic!* indulatszónak játszi *hangsornyujtás* útján keletkezett változata.

Nálunk (a német *H. Schröder* után) *Thienemann* (MNY. IX,

34) és *Gombocz* (u. o. XII, 385, XIII, 238) ismertették először a hangsortnyújtás (ő általuk *szónyújtás*nak nevezett) jelenségét. Ez a nép játékos ösztönének egyik nyelvi megnyilvánulása és abban áll, hogy egyes szavaknak olyan népnyelvi alakváltozatuk támad, melyben a szó első szótagjának magánhangzója (legtöbbször *i*) után egy mássalhangzó fejlődik s ez után megismétlődik a már egyszer elhangzott magánhangzó. Pl. *hinta* > N. *hilinta* ~ *hirinta*, *giz-gaz* > N. *giliz-galaz*, (*csiszol* >) N. *csuszol*, *csuruszol* stb. (A *Thienemann* és *Gombocz* által felsorolt példákhoz még hozzácsatolható *buta* > N. *bugyuta* ~ *bulyuta* és az oláh *sămință*-ből való N. *szēmunca* 'ivadék, nemzedék, pereputty' > *szélēmunca*. Az ilyen esetek legtöbbszörben *l* vagy *r* fejlődött ugyan a szó hangsorában, de egyesekben egyéb mássalhangzó is. Pl. a már említett *buta* > N. *bugyuta* ~ *bulyuta* esetén kívül van még *piszkál* > N. *pitiszkál* ~ *pipiszkál* és (ném. *Lanzknecht* >) R. *lanc* > R. *lafanc* ~ *labanc*. Azt hiszem, hogy így magyarázandó *sipirc!* szavunk eredete is: a macskakergető *sic!* indulatszóból ilyen játszi hangsortnyújtással előbb **sipic* lett, majd ebből utóbb egy járulékos *r* fejlődésével *sipirc!* Ilyen magánhangzó és *c* között *r* fejlődésére 15 évvel ezelőtt (MNY. XXII, 341) már idéztem 11 példát, de ma persze már jóval többet is idézhetnék, ha erre szükség volna. De azt hiszem, hogy ez fölösleges volna, mert már ennyi is teljesen elegendő annak bizonyítására, hogy hangtani szempontból nemcsak a *sic!* > **sipic!*, hanem a **sipic!* > *sipirc!* változás feltételezése sem jogtalan. Hogy pedig az eredetileg csak macskakergetéssel kapcsolatos *sic!* indulatszót ebben a nyújtott **sipic!* > *sipirc!* alakjában ember tréfás kergetésére is használjuk, az csak egészen természetes következménye az ilyen hangsortnyújtások játszi eredetének.

Horger Antal.

Die spasshaft gebrauchte Interjektion 'sipirc!' (l. schipirz) 'pack dich fort! marsch! verschwinde!' ist heute schon ziemlich allgemein, war aber ursprünglich ein Dialektwort der ung. Tiefebene und sollte nach der bisherigen Auffassung ein deutsches Lehnwort sein: bayr.-öst. *schips* ~ *schibes* 'nach der Seite, nach der Quere'. Dies ist aber unannehmban, denn die deutschen Lehnwörter der ung. Sprache stammen ausschliesslich aus zwei Quellen. Der grösste Teil der während der letzten 100—150 Jahre übernommenen ist literarischen Ursprungs: ung. Schriftsteller (besonders Journalisten) lasen sie in deutschen Büchern (Zeitungen) und gebrauchten sie dann in ung. Texten. Alle anderen stammen aus dem Kreise der in ung. Städten wohnenden deutschen Bürger: die mit ihnen zusammenwohnenden ung. Bürger übernahmen sie und durch ihre Vermittelung verbreite-

ten sich diese dann allmählich weiter im ung. Sprachgebiet. Von den in Dörfern wohnenden deutschen Bauern bekamen wir keine deutschen Lehnwörter, denn die verkehrten fast nie mit Ungarn; weder mit Herren, noch mit Bauern. Und die Möglichkeit, dass ein deutsches Wort, welches in den ungarländischen deutschen Dialekten ganz unbekannt ist, aus dem Dialekt der bayr. od. öst. Alpenländer in den ung. Dialekt der Theissgegend hätte übernommen werden können, ist ganz u. gar ausgeschlossen.

Die ung. Interj. *sipirc!* ist in Wirklichkeit eine launische Streckform der zum wegjagen der Katze gebrauchten ung. Interj. *sic!* Hieraus wurde zuerst die regelmässige Streckform **sipic!*, wie z. B. *giz-gaz* 'Unkraut' > *giliz-galáz*, *hinta* 'Hutsche' > *hilinta* ~ *hirinta*, (deutsch *Lanzknecht* >) *lanc* 'Lanzknecht' > *lafanc* ~ *labanc* 'der Kaiserliche, der dem österr. Kaiserhause treu ergebene Ungar' u. s. w. Und aus diesem **sipic!* dann mit inetym. r das heutige *sipirc!*, wie z. B. (deutsch *Schatz* >) *sac* > *sarc* 'auferlegter Tribut, Lösegeld', deutsch *fitzen* 'ungeschickt zusammennähen' > *fércél*, (ital. *piazza* >) *piac* > *piarc* u. s. w.

Kodolányi János olyant mond, ami nincs.

(Folytatás.)

Sokszor utaztam együtt egy nemzetiségi vidéken nevekedett kartársammal Pest meg Szeged között. Valahányszor Kecskemét-hez értünk, kinézett a vonat ablakán és így szólt:

— Köcskömét!

Aki azonban Kecskemétnek vagy Szögednek ötte könyerit, az jól tudja, hogy *Kecskemét* nem *Köcskömét*, a *szerelem* nem *szörölem*. Jól tudja azt is, hogy aki tagadja a *Köcskömét* és *szörölem* létét, az evvel még nem tagadja az *ő-zés* létét.

*

Azt írja Kodolányi (Magyar Élet VI. évf. 4. sz., 5. l.), hogy Mészöly „anachronizmusnak mondja a *lőhet*, *tőhet* stb. féle *ő-ző* alakokat“.

No ez igaz, hogy annak mondom.

Azt írja tovább: „Szerinte a tatárjárás korában még nem volt *ő-zés*“.

No ez nem igaz, hogy mondtam volna. Mikor Kodolányi ezt adja számba, akkor — jóhiszemű tévedéssel — mögen olyant mond, ami nincs.

Aztán amit én nem mondtam, nem írtam, azt nagy bölcsen cáfolja, oktatóván engem arra, hogy már a tatárjárás korában is volt *ő-zés*. Nekem magyarázza, aki már harminc esztendővel ezelőtt rámutattam arra, hogy az *ő-zés* mai állapotja századok